8

THEMA 8 · LEERJAAR 4

Examenherhaling: de kern nog een keer

EC/K/1, 2, 4A, 4B, 5A, 5B en 6/8 nog één keer scherp voor het examen

Werkboek voor de kaderberoepsgerichte leerweg (kb)

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 8.1

EC/K/1 (SE) — Oriëntatie op leren en werken

Leerdoel: Je legt schaarste en opofferingskosten (opportunity cost) opnieuw uit.Je past dit toe op het kiezen van een vervolgopleiding.

Theorie & uitleg

Kiezen voor een vervolgopleiding betekent ook andere opties laten liggen: de opofferingskosten van je keuze.

Schaarste, nog één keer — maar nu toegepast op jouw toekomst

Helemaal aan het begin van leerjaar 3 (thema 1) leerde je: **schaarste** betekent dat er minder van een middel beschikbaar is dan mensen ervan zouden willen gebruiken. Eén van de belangrijkste voorbeelden daarvan in jouw eigen leven komt er nu aan: je moet kiezen voor een **vervolgopleiding** . Je hebt maar één leven en een beperkte hoeveelheid tijd — je kunt niet alle opleidingen tegelijk volgen.

Bij het kiezen van een opleiding speelt niet alleen mee wat je leuk vindt en waar je goed in bent, maar ook wat je opgeeft door voor die ene opleiding te kiezen: de andere opties die je daarmee laat liggen. Economen noemen dit de opofferingskosten (opportunity cost) van je keuze.

Mila zet drie mbo-opleidingen naast elkaar (voorbeeld)

Opleiding	Vind ik het leuk?	Ben ik er goed in?	Kans op werk
Elektrotechniek	ja	redelijk	heel goed (veel vacatures)
Zorg en welzijn	ja	ja	heel goed
Mediavormgeving	heel erg	ja	minder (veel concurrentie)

Kiest Mila voor zorg, dan zijn de opofferingskosten de beste andere optie die ze laat liggen (bijvoorbeeld elektrotechniek).

Kernbegrippen

Schaarste : er is minder van een middel beschikbaar dan mensen ervan zouden willen gebruiken.

Beroepskeuze : de keuze voor een opleiding of beroep, gebaseerd op interesses, vaardigheden en de arbeidsmarkt.

Vervolgopleiding : de opleiding die je na het vmbo kunt volgen, zoals het mbo of (na gl/tl) de havo.

Opofferingskosten (opportunity cost) : wat je opgeeft (de op één na beste optie) als je voor iets anders kiest.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Noem twee dingen waar jij op let (of zou letten) bij het kiezen van een vervolgopleiding.

2. Beschrijf de opofferingskosten van jouw (mogelijke) studiekeuze: welke andere richting laat je daarmee links liggen?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is schaarste?

2. Noem twee dingen waar je rekening mee houdt bij het kiezen van een vervolgopleiding.

7. Noem twee bronnen waar je informatie kunt vinden over een vervolgopleiding.

8. Wat is een stage, en waarom kan een stage helpen bij het maken van een studiekeuze?

Reactie van een decaan

> “Kies niet alleen op basis van wat je vrienden doen. Kijk naar wat bij jou past: je interesses, je talenten, én de kans op werk later.”
>
> — Decaan van een vmbo-school

13. Gebruik de bron. Welke drie factoren noemt de decaan die een rol zouden moeten spelen bij een studiekeuze?

Zilver: Toepassing & Rekenen

3. Leg uit waarom het kiezen van een vervolgopleiding een voorbeeld is van omgaan met schaarste.

4. Wat zijn opofferingskosten (opportunity cost)? Geef een voorbeeld met betrekking tot een studiekeuze.

9. Leg uit waarom "tijd" ook een schaars middel is bij het maken van een studiekeuze, naast geld.

10. Twee opleidingen kosten per jaar evenveel (bijvoorbeeld aan boeken en materiaal), maar de ene duurt 2 jaar en de andere 4 jaar. Leg uit hoe dit de opofferingskosten (opportunity cost) van beide keuzes beïnvloedt.

11. Waarom is het verstandig om bij een studiekeuze niet alleen te kijken naar wat je nu leuk vindt, maar ook naar de kansen op de arbeidsmarkt na de opleiding?

Twee mbo-opleidingen vergeleken (fictief)

Opleiding	Duur	Kans op baan na afstuderen
Zorg en welzijn	3 jaar	Hoog
Media-vormgeving	3 jaar	Gemiddeld

14. Gebruik de tabel. Stel dat een leerling kiest voor Media-vormgeving. Beschrijf de opofferingskosten (opportunity cost) van deze keuze, gebruikmakend van de informatie uit de tabel.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

5. Bedenk je eigen (mogelijke) vervolgopleiding. Beschrijf de opofferingskosten (opportunity cost) van deze keuze.

6. Leg uit waarom "de opleiding met het hoogste salaris kiezen" niet voor iedereen de beste keuze is.

15. Beoordeel: is het altijd verstandig om voor de opleiding met de hoogste kans op werk te kiezen, ook als deze je totaal niet interesseert? Onderbouw je antwoord.

Les 8.2

EC/K/4A (CE) — Consumptie

Leerdoel: Je legt uit wat garantie en het herroepingsrecht zijn.Je weet wanneer je welk recht kunt gebruiken.

Theorie & uitleg

Bij een online aankoop heb je 14 dagen bedenktijd om de koop zonder opgaaf van reden te annuleren: het herroepingsrecht.

Je rechten als koper, nog eens scherp

In thema 1 t/m 3 ging het al over koopbeslissingen en consumentengedrag. Deze les herhaalt dat vanuit een nieuwe invalshoek: wat zijn je **rechten** als consument als een aankoop tegenvalt? Koop je iets online (**kopen op afstand**), dan heb je **bedenktijd** : het **herroepingsrecht** geeft je 14 dagen om de koop zonder opgaaf van reden te annuleren.

Dat is iets anders dan **garantie** : de belofte van de verkoper dat een product een bepaalde tijd goed blijft werken, en anders gerepareerd of vervangen wordt — ook als je het product al weken of maanden geleden kocht, en ook als je het gewoon in een winkel kocht.

Let op: er bestaan twee soorten garantie. De **fabrieksgarantie** is een extra belofte van de fabrikant zelf, met een termijn die de fabrikant zelf bepaalt (vaak 1 of 2 jaar). Daarnaast geldt in Nederland altijd de **wettelijke garantie** : het wettelijke recht dat een product moet blijven werken zolang je dat redelijkerwijs mag verwachten — bij een duurder product zoals een wasmachine kan dat dus best langer zijn dan de fabrieksgarantie van 1 jaar. Voor de wettelijke garantie moet je bij de **verkoper** (de winkel of webshop) zijn, niet bij de fabrikant.

Herroepingsrecht en garantie vergeleken

	Herroepingsrecht	Fabrieksgarantie	Wettelijke garantie
Wanneer?	alleen bij kopen op afstand (online)	als het product kapot gaat	als het product kapot gaat
Hoe lang?	14 dagen bedenktijd	termijn die de fabrikant kiest (vaak 1 of 2 jaar)	zo lang als je redelijkerwijs mag verwachten
Reden nodig?	nee	ja: een gebrek	ja: een gebrek
Bij wie?	de webshop	de fabrikant	de verkoper (winkel of webshop)

Kernbegrippen

Garantie : de belofte dat een product een bepaalde tijd goed werkt, anders reparatie of vervanging.

Fabrieksgarantie : een extra belofte van de fabrikant, met een zelf bepaalde termijn.

Wettelijke garantie : het wettelijke recht dat een product meegaat zolang je dat redelijkerwijs mag verwachten, ongeacht de fabrieksgarantietermijn.

Herroepingsrecht : het recht om een online aankoop binnen 14 dagen zonder reden te annuleren.

Kopen op afstand : een product kopen zonder de verkoper in persoon te ontmoeten.

Garantie of herroepingsrecht: welke gebruik je?

Wil je een product terugsturen omdat je toch geen zin meer hebt, gebruik dan het herroepingsrecht (binnen 14 dagen, alleen bij online aankopen). Is een product juist kapot of werkt het niet goed, dan gebruik je garantie — dat kan ook nog maanden na aankoop, en ook bij een gewone winkelaankoop.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Je koopt online een trui, maar hij past niet goed. Welk recht gebruik je, en binnen hoeveel dagen?

2. Je telefoon gaat na 8 maanden kapot. Welk recht gebruik je hier waarschijnlijk?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het herroepingsrecht?

2. Wat is garantie?

3. Geldt het herroepingsrecht ook als je iets in een fysieke winkel koopt?

8. Moet je een product terugsturen om gebruik te maken van het herroepingsrecht?

9. Wat gebeurt er met de betaalde prijs als je gebruikmaakt van het herroepingsrecht?

Informatiebron

Consument klaagt over webshop die herroepingsrecht negeert

Een klant bestelde een jas bij een webshop, maar wilde deze binnen 10 dagen retourneren omdat de kleur tegenviel. De webshop weigerde het geld terug te betalen.

13. Gebruik de informatiebron. Heeft de klant hier recht op teruggave van zijn geld? Leg uit.

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Je koopt online een trui, maar hij past niet goed. Welk recht kun je hier gebruiken, en binnen hoeveel dagen?

5. Je telefoon gaat na 8 maanden kapot. Leg uit welk recht je hier waarschijnlijk kunt gebruiken.

10. Leg uit wat het verschil is tussen fabrieksgarantie en wettelijke garantie.

11. Een winkel weigert een kapotte wasmachine (2 jaar oud) te repareren, met als reden dat de garantie "maar 1 jaar" was. Leg uit of dit klopt.

Reactie van een webshopeigenaar

> “Veel klanten bestellen expres drie maten van hetzelfde kledingstuk, om er thuis één te houden en de rest gratis terug te sturen. Dat kost ons als bedrijf best veel geld.”
>
> — Eigenaar van een webshop

14. Gebruik de bron. Leg uit welk recht deze klanten hier gebruiken, en waarom dit voor de webshop toch een nadeel kan zijn ondanks dat het wettelijk is toegestaan.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

6. Leg het verschil uit tussen garantie en herroepingsrecht: waar dienen ze allebei voor, en wanneer gebruik je welk recht?

7. Waarom denk je dat de wet consumenten extra bescherming geeft bij kopen op afstand (zoals via internet), terwijl dat bij een gewone winkel niet nodig wordt geacht?

15. Beoordeel: is het herroepingsrecht van 14 dagen een eerlijke balans tussen de belangen van consumenten en die van webshops? Onderbouw je antwoord.

Les 8.3

EC/K/4B (SE) — Consumptie en consumentenorganisaties

Leerdoel: Je legt uit wat consumentenorganisaties doen.Je legt uit waar je terecht kunt als een klacht niet wordt opgelost.

Theorie & uitleg

Een keurmerk laat al vóór aankoop zien dat een product aan bepaalde kwaliteits- of veiligheidseisen voldoet.

Wie helpt je als je er zelf niet uitkomt?

Je rechten als consument (les 8.2) zijn mooi, maar wat als een winkel gewoon niet meewerkt? Daarvoor bestaan **consumentenorganisaties** , zoals de Consumentenbond: zij komen op voor de belangen van consumenten, vergelijken producten en geven advies. De **ACM** (Autoriteit Consument & Markt) gaat een stap verder: die houdt toezicht op eerlijke handel en kan bedrijven beboeten die de wet overtreden.

Een **keurmerk** op een product is een teken dat het aan bepaalde kwaliteits- of veiligheidseisen voldoet — dat helpt je al vóór aankoop om een betrouwbare keuze te maken.

De klachtenprocedure stap voor stap

1. Naar de verkoper: met bewijs (kassabon, foto's) ->
2. Klacht op papier: mail of brief, met een termijn ->
3. Advies vragen: Consumentenbond of ConsuWijzer (ACM) ->
4. Geschillencommissie: als het bedrijf daarbij is aangesloten; anders de rechter

Kernbegrippen

Consumentenorganisatie : komt op voor de belangen van consumenten, zoals de Consumentenbond.

ACM : houdt toezicht op eerlijke handel en bescherming van consumenten.

Keurmerk : een teken dat een product aan bepaalde eisen voldoet.

Klachtenprocedure : de vaste stappen die je kunt volgen om een klacht officieel te melden.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Noem een keurmerk dat je kent, en leg uit waar het voor staat.

---

2. Een winkel weigert je klacht over een defect product op te lossen. Beschrijf welke stap je hierna zou kunnen zetten.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat doet een consumentenorganisatie?

2. Wat is de ACM?

3. Wat is een keurmerk?

7. Noem een taak van de ACM naast consumentenbescherming.

8. Wat kun je doen als je twijfelt of een webshop betrouwbaar is, vóórdat je iets bestelt?

Informatiebron

ACM legt boete op aan energieleverancier

De ACM heeft een energieleverancier een boete van 2 miljoen euro opgelegd, omdat het bedrijf klanten misleidende informatie gaf over de looptijd van hun contract.

12. Gebruik de informatiebron. Welke taak van de ACM wordt hier zichtbaar?

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Noem een voorbeeld van een keurmerk dat je kent, en leg uit waar het voor staat.

5. Je hebt een klacht over een product die de winkel niet oplost. Beschrijf een logische volgende stap.

9. Leg uit waarom een keurmerk niet altijd een 100% garantie is dat een product goed of eerlijk geproduceerd is.

10. Wat is het verschil tussen een geschillencommissie en de ACM als het gaat om een individuele klacht over een product?

Reactie van een consument

> “Ik koop nooit meer iets zonder eerst even de reviews en het keurmerk te checken. Dat had me vroeger een hoop ellende bespaard.”
>
> — Mevrouw Jansen

13. Gebruik de bron. Leg uit welk consumentengedrag mevrouw Jansen hier beschrijft, en waarom dit verstandig is.

14. Een leerling koopt een tweedehands laptop via een advertentiesite, buiten een webshop om. Leg uit waarom consumentenrechten zoals het herroepingsrecht hier waarschijnlijk niet gelden.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

6. Waarom is het voor consumenten handig dat er een organisatie zoals de ACM bestaat, in plaats van dat elke consument zelf een bedrijf moet aanklagen bij een probleem?

15. Beoordeel: is het voldoende dat de overheid (via de ACM) toezicht houdt op bedrijven, of blijft eigen onderzoek door de consument (zoals reviews lezen) ook nodig? Onderbouw je antwoord.

Les 8.4

EC/K/5A (CE) — Arbeid en productie

Leerdoel: Je legt het verschil uit tussen brutoloon en nettoloon.Je herhaalt wat een cao is — nu toegepast op een echte loonstrook.

Theorie & uitleg

Je brutoloon is het bedrag vóór belasting en premies; wat je daadwerkelijk in je portemonnee krijgt, is je nettoloon.

Van cao naar loonstrook

In thema 5 (les 5.1 en 5.5) leerde je al over **productiviteit** en de **cao** (collectieve arbeidsovereenkomst): afspraken over arbeidsvoorwaarden tussen werkgevers en vakbonden. Deze les maakt dat concreet: wat zie je eigenlijk terug op een loonstrook? Je **brutoloon** is het bedrag vóórdat er belasting en premies vanaf zijn getrokken. Wat je daadwerkelijk op je rekening krijgt, is je **nettoloon** .

Het verschil tussen bruto en netto is vooral de loonheffing: loonbelasting plus premies volksverzekeringen (onder andere voor de AOW). Die houdt de werkgever in en draagt hij af aan de Belastingdienst. Vaak gaat er ook een pensioenpremie af; die gaat naar het pensioenfonds. (De premie voor je zorgverzekering betaal je niet via je loonstrook, maar zelf aan je zorgverzekeraar.)

Loonstrook van Daan, maand juni (vereenvoudigd voorbeeld)

Omschrijving	Bedrag
Brutoloon (volgens de cao)	€ 2.800,00
- Loonheffing (loonbelasting + premies volksverzekeringen)	- € 300,00
- Pensioenpremie (werknemersdeel)	- € 140,00
Nettoloon (op je rekening)	€ 2.360,00

Bedragen afgerond. De zorgverzekering staat niet op je loonstrook: die betaal je zelf aan je zorgverzekeraar.

Van brutoloon naar nettoloon

Kernbegrippen

Productiviteit : de hoeveelheid die een werknemer of bedrijf produceert in een bepaalde tijd.

Cao : afspraken over arbeidsvoorwaarden tussen werkgevers en vakbonden.

Brutoloon : het loon vóórdat belasting en premies zijn afgetrokken.

Nettoloon : het loon dat je daadwerkelijk ontvangt.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Leg het verschil uit tussen brutoloon en nettoloon.

2. Sanne verdient €2.000,- bruto per maand en houdt daarvan €1.600,- netto over. Hoeveel procent van haar brutoloon gaat naar belasting en premies?

Antwoord (%): _____

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het verschil tussen brutoloon en nettoloon?

2. Wat is een cao?

3. Wat is productiviteit?

7. Noem twee zaken die van je brutoloon worden ingehouden.

8. Wie onderhandelt er namens werknemers over de inhoud van een cao?

Loonstrookje (fictief, per maand)

Onderdeel	Bedrag
Brutoloon	€ 2.600
Loonheffing	€ 480
Pensioenpremie (werknemersdeel)	€ 120

13. Gebruik het loonstrookje. Bereken het nettoloon.

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Waarom is het nettoloon lager dan het brutoloon?

5. Sanne verdient €2.000,- bruto per maand en houdt daarvan €1.600,- netto over. Hoeveel procent van haar brutoloon gaat naar belasting en premies?

9. Leg uit waarom twee werknemers met hetzelfde brutoloon soms toch een ander nettoloon overhouden.

10. Bram verdient €2.400,- bruto per maand. Er wordt 22% belasting en premies ingehouden. Bereken zijn nettoloon.

11. Wat is het minimumloon, en wie profiteert hier vooral van?

Loonstrookje (fictief, per maand)

Onderdeel	Bedrag
Brutoloon	€ 2.600
Loonheffing	€ 480
Pensioenpremie (werknemersdeel)	€ 120

14. Gebruik het loonstrookje. Bereken welk percentage van het brutoloon in totaal wordt ingehouden.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

6. Leg uit hoe hogere productiviteit van werknemers kan leiden tot hogere lonen op de lange termijn.

---

15. Beoordeel: is het eerlijk dat mensen met een hoger brutoloon vaak ook een hoger percentage belasting betalen (het progressieve belastingstelsel)? Onderbouw je antwoord met een voor- en tegenargument.

Les 8.5

EC/K/5B (SE) — Arbeid en bedrijfsleven

Leerdoel: Je legt uit hoe bedrijven personeel werven en behouden.Je herhaalt de belangrijkste ondernemingsvormen.

Theorie & uitleg

Werving en selectie is het eerste wat een bedrijf regelt om aan goed personeel te komen.

Hoe zorgt een bedrijf voor goed personeel?

Thema 4 ging over ondernemen vanuit kosten, omzet en winst. Deze les kijkt vanuit een andere hoek: hoe zorgt een ondernemer voor goed personeel? Dat begint bij **werving en selectie** : het zoeken en kiezen van nieuwe werknemers. Daarna komt **personeelsbeleid** om de hoek kijken — hoe een bedrijf omgaat met het begeleiden en ontwikkelen van personeel, bijvoorbeeld door goede **doorgroeimogelijkheden** te bieden.

De ondernemingsvorm die een ondernemer kiest (bijvoorbeeld een eenmanszaak of een bv) bepaalt trouwens ook hoe het personeelsbeleid juridisch geregeld is, en hoeveel risico de ondernemer zelf loopt.

Van vacature tot nieuwe collega

1. Vacature opstellen: welke functie, welke eisen? ->
2. Werven: vacature plaatsen, netwerk, uitzendbureau ->
3. Selecteren: brieven lezen, sollicitatiegesprekken ->
4. Aannemen: arbeidsovereenkomst, proeftijd ->
5. Personeelsbeleid: begeleiden, opleiden, doorgroeien

Kernbegrippen

Werving en selectie : het proces waarbij een bedrijf nieuwe werknemers zoekt en kiest.

Personeelsbeleid : de manier waarop een bedrijf omgaat met het werven, begeleiden en ontwikkelen van personeel.

Doorgroeimogelijkheden : de kansen die een werknemer heeft om een hogere functie te bereiken.

Ondernemingsvorm : de juridische vorm van een bedrijf, zoals een eenmanszaak of een bv.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Bedenk twee manieren waarop een bedrijf goed personeel kan aantrekken in een tijd van personeelstekort.

---

2. Leg het verschil uit tussen een eenmanszaak en een bv.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is werving en selectie?

2. Wat zijn doorgroeimogelijkheden?

3. Noem twee dingen die bij personeelsbeleid horen.

7. Noem twee manieren waarop een bedrijf een vacature kan bekendmaken (werving).

8. Wat gebeurt er meestal tijdens een selectiegesprek (sollicitatiegesprek)?

Informatiebron

Techbedrijf verhoogt startsalaris om personeel te werven

Een techbedrijf verhoogt het startsalaris voor nieuwe monteurs met 15%, nadat het bedrijf drie maanden lang geen geschikte kandidaten kon vinden.

13. Gebruik de informatiebron. Leg uit waarom het bedrijf deze maatregel waarschijnlijk neemt.

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Wat is het verschil tussen een eenmanszaak en een bv?

5. Waarom investeren bedrijven in doorgroeimogelijkheden voor hun personeel?

9. Leg uit waarom een bedrijf soms liever iemand met minder ervaring aanneemt, maar met veel doorgroeipotentieel.

10. Leg uit waarom de keuze voor een eenmanszaak of een bv ook gevolgen kan hebben voor het personeelsbeleid van een bedrijf.

11. Wat is een beoordelingsgesprek, en waarom is dit onderdeel van personeelsbeleid?

Reactie van een hr-manager

> “Salaris is belangrijk, maar de meeste werknemers die bij ons vertrekken, doen dat omdat ze geen doorgroeimogelijkheden zien, niet omdat ze te weinig verdienen.”
>
> — Hr-manager

14. Gebruik de bron. Leg uit welk inzicht de hr-manager hier deelt, en wat dit betekent voor het personeelsbeleid van het bedrijf.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

6. Bedenk twee manieren waarop een bedrijf goed personeel kan aantrekken in een tijd van personeelstekort.

15. Beoordeel: is het voor een klein bedrijf (eenmanszaak) even goed mogelijk om aantrekkelijk personeelsbeleid te voeren als voor een grote bv? Onderbouw je antwoord.

Les 8.6

EC/K/6 (SE) — Overheid en bestuur

Leerdoel: Je legt uit waarvoor toeslagen zoals zorgtoeslag en huurtoeslag bedoeld zijn.

Theorie & uitleg

Toeslagen zoals zorgtoeslag en huurtoeslag zijn een bijdrage van de overheid voor mensen met een lager inkomen.

Wat merk jij zelf van de overheid, financieel gezien?

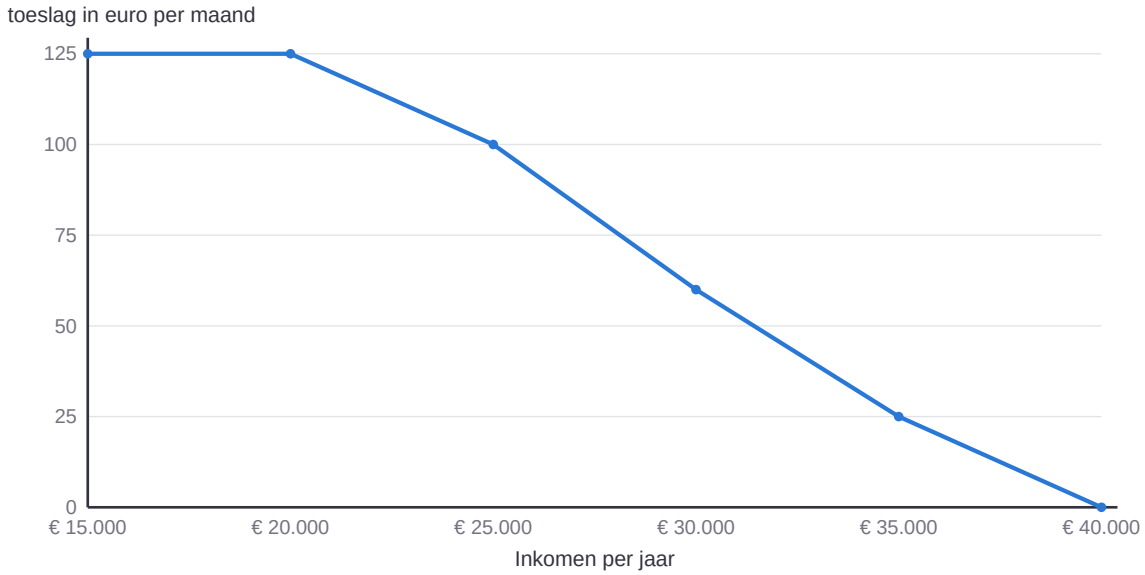
In thema 6 leerde je hoe de overheid geld ophaalt (belasting) en uitgeeft (de rijksbegroting). Deze les is persoonlijker: welke van die overheidsuitgaven komen straks bij jóu terecht? Denk aan een **toeslag** — een bijdrage van de overheid voor mensen met een lager inkomen, zoals zorgtoeslag, huurtoeslag of het **kindgebonden budget** (een toeslag voor ouders met kinderen tot 18 jaar, om bij te dragen aan de kosten van het opvoeden) — of **studiefinanciering** , geld om een vervolgopleiding te kunnen betalen.

De toeslagen zijn inkomensafhankelijk: hoe hoger je (gezins)inkomen, hoe lager het bedrag dat je krijgt. Bij studiefinanciering geldt dat vooral voor de aanvullende beurs: die hangt af van het inkomen van je ouders. Zorgtoeslag en huurtoeslag moet je zelf aanvragen bij Dienst Toeslagen; het kindgebonden budget krijgen ouders met kinderbijslag meestal vanzelf.

Regelingen die jij (straks) tegenkomt

Regeling	Waarvoor?	Inkomensafhankelijk?	Zelf aanvragen?
Zorgtoeslag	bijdrage in de premie van je zorgverzekering (vanaf 18 jaar)	ja	ja, bij Dienst Toeslagen
Huurtoeslag	bijdrage in de huur	ja	ja, bij Dienst Toeslagen
Kindgebonden budget	bijdrage in de kosten van kinderen tot 18 jaar	ja	meestal vanzelf
Studiefinanciering	geld om een opleiding te betalen	aanvullende beurs: ja (inkomen ouders)	ja, bij DUO

Hoe hoger het inkomen, hoe lager de toeslag (vereenvoudigd voorbeeld)

Fictieve bedragen. De echte bedragen en grenzen verschillen per toeslag en per jaar: bekijk die bij Dienst Toeslagen.

Kernbegrippen

Toeslag : een bijdrage van de overheid voor mensen met een lager inkomen.

Studiefinanciering : geld van de overheid om een opleiding te kunnen betalen.

Inkomensafhankelijk : hoe hoger je inkomen, hoe lager de toeslag die je krijgt.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Noem een toeslag of regeling waar jij later mogelijk gebruik van kunt maken, en leg uit waarvoor die bedoeld is.

---

2. Leg uit waarom de overheid toeslagen inkomensafhankelijk maakt, in plaats van dat iedereen hetzelfde bedrag krijgt.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is een toeslag?

2. Noem twee toeslagen die in Nederland bestaan.

3. Waarvoor is studiefinanciering bedoeld?

10. Moet je toeslagen zelf aanvragen, of krijg je ze automatisch?

11. Wat is het kindgebonden budget?

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Leg uit wat het betekent dat een toeslag "inkomensafhankelijk" is.

5. Waarom maakt de overheid toeslagen inkomensafhankelijk, in plaats van dat iedereen hetzelfde bedrag krijgt?

6. Wat is het verband tussen toeslagen en de rijksbegroting (thema 6)?

Informatiebron — Zorgtoeslag 2026 (fictief, vereenvoudigd)

Bruto jaarinkomen	Zorgtoeslag per maand
€20.000	€120
€25.000	€90
€30.000	€45
€37.000	€0

9. Gebruik de bron. Wat valt je op aan het verband tussen inkomen en de hoogte van de zorgtoeslag? Leg het verband met "inkomensafhankelijk" uit.

12. Bereken met behulp van de bron bij vraag 9 het jaarlijkse verschil in zorgtoeslag tussen iemand met een inkomen van €20.000 en iemand met een inkomen van €30.000.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

15. Beoordeel: is het toeslagensysteem een eerlijke manier om inkomensverschillen te verkleinen, of zijn er betere alternatieven denkbaar (bijvoorbeeld een hoger minimumloon)? Onderbouw je antwoord.

Les 8.7

EC/K/8 (SE) — Natuur en milieu

Leerdoel: Je legt uit wat een ecologische voetafdruk is.

Theorie & uitleg

Tweedehands kleding kopen is een concrete manier om je eigen ecologische voetafdruk te verkleinen.

Van bedrijven en overheid naar jouzelf

In thema 10 kijk je straks naar natuur, milieu en duurzaamheid vanuit bedrijven en de overheid. Deze les begint bij jezelf: wat is jóuw **ecologische voetafdruk** — een maatstaf voor hoeveel natuur en grondstoffen jouw manier van leven kost? Denk aan wat je eet, hoe je reist, en welke kleding je koopt.

Bewust consumeren betekent kiezen voor producten met het milieu en de toekomst in gedachten, niet alleen de laagste prijs.

Keuzes en je ecologische voetafdruk

Onderwerp	Grotere voetafdruk	Kleinere voetafdruk
Eten	elke dag vlees, veel weggooien	vaker vegetarisch, restjes opeten
Reizen	vliegen, korte stukjes met de auto	fiets, trein, bus
Kleding	vaak nieuwe fast fashion	tweedehands, minder en langer dragen
Spullen	nieuwe telefoon elk jaar	repareren, refurbished kopen

Kernbegrippen

Ecologische voetafdruk : hoeveel natuur en grondstoffen jouw manier van leven kost.

Bewust consumeren : kiezen met het milieu en de toekomst in gedachten.

Greenwashing: niet alles is wat het lijkt

Sommige bedrijven doen zich duurzamer voor dan ze zijn — dit heet **greenwashing** . Een vage "eco"-claim op een verpakking zegt zonder verder bewijs of keurmerk eigenlijk niets.

Verwerkingsopdracht

Werk de onderstaande opdracht uit in je schrift of digitale werkboek.

1. Noem twee manieren waarop jij je eigen ecologische voetafdruk zou kunnen verkleinen.

2. Zoek (of bedenk) een voorbeeld van een reclame met een vage "duurzame" claim. Leg uit waarom dit wel of geen greenwashing zou kunnen zijn.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is een ecologische voetafdruk?

2. Noem twee manieren om als consument duurzamer te leven.

3. Wat betekent "bewust consumeren"?

9. Noem twee factoren die de ecologische voetafdruk van een product bepalen.

10. Wat is de kringloopeconomie (circulaire economie), en hoe helpt dit de ecologische voetafdruk te verkleinen?

Informatiebron

Kledingmerk beticht van greenwashing

Een groot kledingmerk lanceerde een "groene collectie", maar uit onderzoek bleek dat slechts 5% van de gebruikte stoffen daadwerkelijk duurzaam geproduceerd was.

13. Gebruik de informatiebron. Leg uit waarom dit een voorbeeld van greenwashing is.

Zilver: Toepassing & Rekenen

4. Leg uit waarom vliegreizen vaak een grote invloed hebben op iemands ecologische voetafdruk.

5. Wat is greenwashing? Geef een voorbeeld.

6. Waarom kan "lokaal geproduceerd" niet altijd garanderen dat een product duurzaam is?

11. Leg uit waarom niet elke consument zich evenveel een duurzame keuze kan veroorloven.

12. Leg uit hoe overheidsbeleid (zoals subsidies of heffingen) kan helpen om bewust consumeren voor iedereen bereikbaarder te maken.

Reactie van een consument

> “Ik wil best duurzamer leven, maar het is soms lastig te zien wat écht duurzaam is en wat alleen maar zo klinkt.”
>
> — Jongere consument

14. Gebruik de bron. Welk probleem beschrijft deze consument, en welk begrip uit deze les past hierbij?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

8. Leg het verband uit tussen jouw ecologische voetafdruk en schaarste (thema 1).

15. Beoordeel: ligt de verantwoordelijkheid voor een kleinere ecologische voetafdruk vooral bij individuele consumenten, of vooral bij bedrijven en de overheid? Onderbouw je antwoord.

Extra rekenopdrachten

Rekenvaardigheden zijn onderdeel van EC/K/3 (leervaardigheden). Oefen hier met brutoloon, nettoloon en arbeidsproductiviteit — precies het rekenwerk uit les 12.4.

Basisrekenen

Brutoloon, nettoloon en arbeidsproductiviteit, in één rekenstap.

1. Je bruto-uurloon is €12,-. Je werkt 20 uur per week. Bereken je brutoloon per week.

Antwoord (€): _____

2. Van je brutoloon van €300,- wordt €45,- ingehouden aan belasting en premies. Bereken je nettoloon.

Antwoord (€): _____

3. Een fabriek maakt met 5 werknemers samen 200 producten per dag. Bereken de arbeidsproductiviteit per werknemer.

Antwoord (stuks per werknemer): _____

4. Je verdient €9,50 per uur en werkt 15 uur deze week. Bereken je brutoloon.

Antwoord (€): _____

5. Je brutoloon is €400,- en je nettoloon is €340,-. Hoeveel procent van je brutoloon werd ingehouden?

Antwoord (%): _____

Verdieping (kb / gl)

Meerdere rekenstappen achter elkaar: eerst vergelijken of een percentage berekenen, en daarmee verder rekenen.

6. Fabriek A heeft 8 werknemers en maakt 320 producten per dag. Fabriek B heeft 10 werknemers en maakt 450 producten per dag. Bereken het verschil in arbeidsproductiviteit per werknemer tussen fabriek B en fabriek A.

Antwoord (stuks per werknemer): _____

7. Je bruto jaarloon is €18.000,-. Er wordt 22% belasting op ingehouden. Bereken je netto jaarloon.

Antwoord (€): _____

8. Je werkt twee weken: week 1 werk je 20 uur tegen €10,- per uur, week 2 werk je 25 uur tegen €10,- per uur. Bereken je gemiddelde brutoloon per week over deze twee weken.

Antwoord (€): _____

Eindquiz

1. Je kiest een mbo-opleiding elektrotechniek in plaats van zorg. Wat zijn je opofferingskosten?

A. Wat je had gekregen met de opleiding zorg die je laat liggen
B. Het lesgeld en de boeken voor de opleiding elektrotechniek
C. De reiskosten naar de school voor elektrotechniek
D. Niets, want je kiest gewoon voor wat je zelf het leukst vindt

2. Wat is het herroepingsrecht?

A. Je mag een online aankoop binnen 14 dagen zonder reden terugsturen
B. Je mag elk product in een winkel binnen een jaar terugbrengen
C. Je mag een aankoop afbreken als de prijs later daalt
D. Je mag een product in de winkel ruilen als je de kleur toch niet mooi vindt

3. Wat is het verschil tussen wettelijke garantie en fabrieksgarantie?

A. Wettelijke garantie geldt altijd; fabrieksgarantie is een extra belofte van de maker
B. Fabrieksgarantie geldt altijd; wettelijke garantie is een extra belofte
C. Wettelijke garantie geldt alleen bij aankopen in een webshop of via een app
D. Fabrieksgarantie geldt alleen als je het product contant in de winkel betaalde

4. Een winkel weigert je kapotte wasmachine te repareren. Je komt er samen niet uit. Waar kun je terecht?

A. Bij de Geschillencommissie
B. Bij het UWV
C. Bij de Belastingdienst
D. Bij De Nederlandsche Bank

5. Wat doet ConsuWijzer van de ACM?

A. Consumenten informeren over hun rechten
B. Rechtszaken voeren namens consumenten
C. Producten testen in een eigen laboratorium
D. Leningen geven aan consumenten met schulden

6. Je brutoloon is €400,-, je nettoloon €340,-. Hoeveel procent wordt ingehouden?

A. 15%
B. 60%
C. 85%
D. 17,6%

7. Wat staat er in een cao die je op je loonstrook terugziet?

A. Het loon dat bij je functie en leeftijd hoort

B. De btw die je over je loon betaalt

C. De rente die je over je spaargeld krijgt

D. De huur die je werkgever voor het pand betaalt

8. Fabriek A: 8 werknemers, 320 producten per dag. Fabriek B: 10 werknemers, 450 producten. Wat is het verschil in arbeidsproductiviteit?

A. 5 per werknemer

B. 130 per werknemer

C. 13 per werknemer

D. 45 per werknemer

9. Wat is de afgeleide vraag naar arbeid?

A. Bedrijven vragen arbeid omdat consumenten hun producten vragen

B. Werknemers vragen meer loon omdat de prijzen stijgen

C. De overheid vraagt bedrijven om meer mensen aan te nemen

D. Werklozen vragen een uitkering aan bij het UWV als hun baan verdwijnt

10. Er komen meer klanten in Kevins tostizaak. Wat gebeurt er waarschijnlijk met zijn vraag naar personeel?

A. Die stijgt

B. Die daalt

C. Die blijft gelijk

D. Die verdwijnt

11. Waarvoor is huurtoeslag bedoeld?

A. Mensen met een laag inkomen helpen hun huur te betalen

B. Verhuurders helpen om hun huurhuizen goed te onderhouden

C. Studenten helpen een koophuis te kopen

D. Gemeenten helpen om nieuwe huurhuizen te bouwen in de wijk

12. Waarom krijgt iemand met een hoger inkomen minder zorgtoeslag?

A. Die kan zelf meer van de zorgpremie betalen

B. Die is minder vaak ziek dan iemand met een laag inkomen

C. Die heeft geen zorgverzekering nodig

D. Die krijgt de premie terug van zijn werkgever

13. Wat is greenwashing?

A. Een bedrijf doet zich duurzamer voor dan het is

B. Een bedrijf wast zijn producten met groene zeep

C. Een bedrijf krijgt subsidie voor duurzaam werken

D. Een bedrijf verkoopt alleen biologische producten

14. Wat zegt een grote ecologische voetafdruk?

A. Je gebruikt veel natuur en grondstoffen voor je manier van leven

B. Je loopt elke dag veel kilometers

C. Je woont in een groot huis met een tuin aan de rand van de stad

D. Je hebt dit jaar veel geld uitgegeven aan duurzame producten

15. Waarom kan de overheid het niet alleen aan consumenten overlaten om duurzaam te leven?

A. Duurzame keuzes zijn vaak duurder en niet iedereen weet wat duurzaam is

B. Consumenten mogen volgens de wet geen duurzame producten kopen

C. Bedrijven verkopen in Nederland nog bijna geen duurzame producten

D. Duurzaam leven is in Nederland niet nodig, omdat de lucht al schoon is

Antwoordmodel

Voor de docent: dit hoofdstuk bundelt alle antwoorden bij dit werkboek (leerweg: kaderberoepsgerichte leerweg (kb)), zodat het ook voor zelfcontrole door leerlingen ingezet kan worden.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. A
2. A
3. A
4. A
5. A
6. A
7. A
8. A
9. A
10. A
11. A
12. A
13. A
14. A
15. A

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 8.1

1. Er is geen vast antwoord — het gaat om het benoemen van minstens twee factoren die een rol spelen, zoals interesse, vaardigheden of arbeidsmarktkansen.

Les 8.2

1. Het herroepingsrecht: binnen 14 dagen kun je de trui terugsturen zonder reden op te geven.

2. Garantie: de telefoon is waarschijnlijk nog binnen de garantietermijn, dus je kunt aanspraak maken op reparatie of vervanging.

Les 8.3

1. Er is geen vast antwoord — bijvoorbeeld het Fairtrade-keurmerk (eerlijke handel) of een biologisch keurmerk.

Les 8.4

1. Het brutoloon is het bedrag vóór aftrek van belasting en premies; het nettoloon is wat je daadwerkelijk ontvangt.

2. Antwoord: 20 % — (€2.000 - €1.600) ÷ €2.000 × 100% = 20%.

Les 8.5

1. Er is geen vast antwoord — bijvoorbeeld: een hoger salaris of betere arbeidsvoorwaarden bieden, flexibele werktijden, of duidelijke doorgroeimogelijkheden laten zien.

Les 8.6

1. Bijvoorbeeld: zorgtoeslag, huurtoeslag, kindgebonden budget of studiefinanciering.

Les 8.7

1. Er is geen vast antwoord — bijvoorbeeld: minder vlees eten, tweedehands kleding kopen, vaker de fiets pakken in plaats van de auto, of minder vliegen.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 8.1

1. Wat is schaarste?

Er is minder van een middel beschikbaar dan mensen ervan zouden willen gebruiken.

2. Noem twee dingen waar je rekening mee houdt bij het kiezen van een vervolgopleiding.

Bijvoorbeeld: je interesses, je vaardigheden, de kans op werk na de opleiding, of het salaris dat je ermee kunt verdienen.

3. Leg uit waarom het kiezen van een vervolgopleiding een voorbeeld is van omgaan met schaarste.

Je hebt maar een beperkte hoeveelheid tijd en kunt niet alle opleidingen tegelijk volgen. Je moet dus kiezen, net als bij elk ander schaars middel.

4. Wat zijn opofferingskosten (opportunity cost)? Geef een voorbeeld met betrekking tot een studiekeuze.

Opofferingskosten (opportunity cost) zijn wat je opgeeft (de op één na beste optie) als je voor iets anders kiest. Voorbeeld: kies je voor een mbo-opleiding elektrotechniek, dan zijn de opofferingskosten bijvoorbeeld de opleiding zorg die je daardoor niet volgt.

5. Bedenk je eigen (mogelijke) vervolgopleiding. Beschrijf de opofferingskosten (opportunity cost) van deze keuze.

Er is geen vast antwoord — het gaat om het correct benoemen van een reëel alternatief dat je opgeeft door voor jouw opleiding te kiezen.

6. Leg uit waarom "de opleiding met het hoogste salaris kiezen" niet voor iedereen de beste keuze is.

Mensen wegen niet alleen salaris mee, maar ook interesse, welzijn en of het werk bij hen past. Een hoog salaris in een baan die niet bij je past, kan op de lange termijn tot minder werkplezier leiden.

7. Noem twee bronnen waar je informatie kunt vinden over een vervolgopleiding.

Bijvoorbeeld: open dagen, de website van de opleiding, een decaan/mentor op school, of gesprekken met mensen die de opleiding al volgen of hebben gevolgd.

8. Wat is een stage, en waarom kan een stage helpen bij het maken van een studiekeuze?

Een stage is een periode waarin je praktijkervaring opdoet in een bedrijf of organisatie. Het kan helpen bij een studiekeuze omdat je zo in de praktijk ervaart of een bepaald soort werk echt bij je past, voordat je een definitieve keuze maakt.

9. Leg uit waarom "tijd" ook een schaars middel is bij het maken van een studiekeuze, naast geld.

Je hebt maar een beperkt aantal jaren om te studeren voordat je (waarschijnlijk) wilt gaan werken. Tijd die je aan de ene opleiding besteedt, kun je niet ook aan een andere opleiding besteden — net als bij geld moet je dus keuzes maken.

10. Twee opleidingen kosten per jaar evenveel (bijvoorbeeld aan boeken en materiaal), maar de ene duurt 2 jaar en de andere 4 jaar. Leg uit hoe dit de opofferingskosten (opportunity cost) van beide keuzes beïnvloedt.

De opleiding van 4 jaar heeft grotere opofferingskosten (opportunity cost) qua tijd: je bent twee jaar langer bezig voordat je kunt gaan werken en verdienen, en in die extra twee jaar loop je het inkomen mis dat je met werken had kunnen verdienen (naast eventuele andere opleidingen die je in die tijd ook had kunnen volgen).

11. Waarom is het verstandig om bij een studiekeuze niet alleen te kijken naar wat je nu leuk vindt, maar ook naar de kansen op de arbeidsmarkt na de opleiding?

Als een opleiding leidt tot een beroep waar weinig vraag naar is, kan het lastiger worden om na de opleiding een baan te vinden, ook al vond je de opleiding zelf leuk. Door ook naar de arbeidsmarkt te kijken, vergroot je de

kans dat je na je opleiding ook echt aan het werk kunt in het vakgebied van je keuze.

13. Gebruik de bron. Welke drie factoren noemt de decaan die een rol zouden moeten spelen bij een studiekeuze?

Interesses, talenten (vaardigheden) en de kans op werk later (arbeidsmarktkansen).

14. Gebruik de tabel. Stel dat een leerling kiest voor Media-vormgeving. Beschrijf de opofferingskosten (opportunity cost) van deze keuze, gebruikmakend van de informatie uit de tabel.

De opofferingskosten (opportunity cost) zijn onder andere de opleiding Zorg en welzijn die de leerling laat liggen — en daarmee ook de hogere kans op een baan die bij die opleiding hoorde. De leerling kiest dus bewust voor zijn interesse in vormgeving, ook al is de kans op werk daar (volgens de tabel) iets kleiner.

15. Beoordeel: is het altijd verstandig om voor de opleiding met de hoogste kans op werk te kiezen, ook als deze je totaal niet interesseert? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord weegt af: een hoge kans op werk is een belangrijk voordeel, maar als het werk je totaal niet interesseert, is de kans groot dat je minder gemotiveerd bent tijdens de opleiding en minder werkplezier hebt later — wat op de lange termijn ook een vorm van "kosten" is, ook al is dit niet in geld uit te drukken.

Les 8.2

1. Wat is het herroepingsrecht?

Het recht om een online aankoop binnen 14 dagen zonder opgaaf van reden te annuleren.

2. Wat is garantie?

De belofte van een verkoper dat een product een bepaalde tijd goed werkt, en anders gerepareerd of vervangen wordt.

3. Geldt het herroepingsrecht ook als je iets in een fysieke winkel koopt?

Nee, het herroepingsrecht geldt alleen bij kopen op afstand, zoals via een webshop.

4. Je koopt online een trui, maar hij past niet goed. Welk recht kun je hier gebruiken, en binnen hoeveel dagen?

Het herroepingsrecht: je kunt de trui binnen 14 dagen terugsturen zonder reden op te geven.

5. Je telefoon gaat na 8 maanden kapot. Leg uit welk recht je hier waarschijnlijk kunt gebruiken.

Garantie: van een telefoon mag je verwachten dat hij langer dan 8 maanden meegaat. Je kunt dus bij de verkoper aanspraak maken op reparatie of vervanging (wettelijke garantie), en vaak geldt ook nog de fabrieksgarantie.

6. Leg het verschil uit tussen garantie en herroepingsrecht: waar dienen ze allebei voor, en wanneer gebruik je welk recht?

Herroepingsrecht gebruik je vlak na een online aankoop als je toch geen zin meer hebt in het product, ook als er niets mis mee is. Garantie gebruik je als een product kapot gaat of niet goed functioneert, ook (veel) later dan 14 dagen na aankoop.

7. Waarom denk je dat de wet consumenten extra bescherming geeft bij kopen op afstand (zoals via internet), terwijl dat bij een gewone winkel niet nodig wordt geacht?

Bij kopen op afstand kun je het product niet vooraf bekijken, aanraken of passen, waardoor de kans groter is dat het tegenvalt. De extra bedenktijd compenseert dat nadeel ten opzichte van winkelen in een fysieke winkel.

8. Moet je een product terugsturen om gebruik te maken van het herroepingsrecht?

Ja, meestal moet je het product (ongebruikt of nauwelijks gebruikt) terugsturen naar de verkoper om je geld terug te krijgen.

9. Wat gebeurt er met de betaalde prijs als je gebruikmaakt van het herroepingsrecht?

De verkoper moet het volledige bedrag terugbetalen (meestal binnen 14 dagen na ontvangst van de retourzending).

10. Leg uit wat het verschil is tussen fabrieksgarantie en wettelijke garantie.

Fabrieksgarantie is een extra belofte van de fabrikant, met een zelf bepaalde termijn en voorwaarden. Wettelijke garantie is het wettelijke recht dat een product moet doen wat je er redelijkerwijs van mag verwachten, ongeacht wat de fabrikant zelf als garantietermijn noemt.

11. Een winkel weigert een kapotte wasmachine (2 jaar oud) te repareren, met als reden dat de garantie "maar 1 jaar" was. Leg uit of dit klopt.

Dat hoeft niet te kloppen: naast de eventuele fabrieksgarantie van 1 jaar geldt in Nederland ook de wettelijke garantie, die zegt dat een product moet meegaan zolang je redelijkerwijs mag verwachten (bij een wasmachine vaak veel langer dan 1 jaar). De winkel kan dus mogelijk alsnog verplicht zijn te repareren of te vervangen.

13. Gebruik de informatiebron. Heeft de klant hier recht op teruggave van zijn geld? Leg uit.

Ja: de klant retourneert binnen de wettelijke termijn van 14 dagen en hoeft geen reden op te geven (het herroepingsrecht geldt zonder opgaaf van reden). De webshop is dus verplicht het geld terug te betalen.

14. Gebruik de bron. Leg uit welk recht deze klanten hier gebruiken, en waarom dit voor de webshop toch een nadeel kan zijn ondanks dat het wettelijk is toegestaan.

De klanten gebruiken het herroepingsrecht. Dit is voor de webshop een nadeel omdat het extra kosten met zich meebrengt (verzendkosten, verwerking van retouren, voorraadbeheer), ook al is het gedrag van de klanten volledig legaal.

15. Beoordeel: is het herroepingsrecht van 14 dagen een eerlijke balans tussen de belangen van consumenten en die van webshops? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord weegt af: het recht beschermt consumenten tegen een ondoordachte aankoop op afstand (voordeel voor consumenten), maar kan voor webshops tot extra kosten leiden door veelvuldig (soms bewust overmatig) retourneren (nadeel voor bedrijven). Een goed antwoord erkent dat beide kanten belangen hebben.

Les 8.3

1. Wat doet een consumentenorganisatie?

Een consumentenorganisatie komt op voor de belangen van consumenten, bijvoorbeeld door producten te vergelijken of te waarschuwen voor oneerlijke praktijken.

2. Wat is de ACM?

Autoriteit Consument & Markt: houdt toezicht op eerlijke handel en de bescherming van consumenten.

3. Wat is een keurmerk?

Een teken dat aangeeft dat een product of bedrijf aan bepaalde kwaliteits- of veiligheidseisen voldoet.

4. Noem een voorbeeld van een keurmerk dat je kent, en leg uit waar het voor staat.

Er is geen vast antwoord — bijvoorbeeld het Fairtrade-keurmerk (eerlijke handel) of een biologisch keurmerk (biologische productiewijze).

5. Je hebt een klacht over een product die de winkel niet oplost. Beschrijf een logische volgende stap.

Je kunt de klacht escaleren, bijvoorbeeld door een geschillencommissie of de Consumentenbond in te schakelen, of bij ernstige overtredingen een melding te doen bij de ACM.

6. Waarom is het voor consumenten handig dat er een organisatie zoals de ACM bestaat, in plaats van dat elke consument zelf een bedrijf moet aanklagen bij een probleem?

Een individuele consument heeft vaak weinig macht en kennis om een groot bedrijf aan te pakken. De ACM heeft de bevoegdheid en middelen om namens alle consumenten toezicht te houden en bedrijven te beboeten, wat veel effectiever is.

7. Noem een taak van de ACM naast consumentenbescherming.

Toezicht houden op eerlijke concurrentie tussen bedrijven, bijvoorbeeld door op te treden tegen kartelvorming of misbruik van marktmacht door een monopolist.

8. Wat kun je doen als je twijfelt of een webshop betrouwbaar is, vóórdat je iets bestelt?

Bijvoorbeeld: kijken of de webshop een keurmerk heeft (zoals Thuiswinkel Waarborg), reviews van andere klanten lezen, of de webshop opzoeken bij de Kamer van Koophandel.

9. Leg uit waarom een keurmerk niet altijd een 100% garantie is dat een product goed of eerlijk geproduceerd is.

De strengheid en controle van keurmerken kan verschillen: sommige keurmerken worden goed gecontroleerd, terwijl andere makkelijker te verkrijgen zijn zonder strenge eisen. Het is dus belangrijk om te weten welke organisatie achter een keurmerk zit en hoe streng de controle is.

10. Wat is het verschil tussen een geschillencommissie en de ACM als het gaat om een individuele klacht over een product?

Een geschillencommissie behandelt een individueel conflict tussen een consument en een bedrijf, en probeert tot een uitspraak of oplossing te komen voor dat specifieke geval. De ACM houdt toezicht op de markt als geheel en kan ingrijpen bij structurele overtredingen die veel consumenten raken, maar behandelt meestal geen individuele klachten één voor één.

12. Gebruik de informatiebron. Welke taak van de ACM wordt hier zichtbaar?

Het beschermen van consumenten tegen misleiding en oneerlijke handelspraktijken door bedrijven, in dit geval door een boete op te leggen aan een bedrijf dat klanten verkeerd informeerde.

13. Gebruik de bron. Leg uit welk consumentengedrag mevrouw Jansen hier beschrijft, en waarom dit verstandig is.

Zij controleert vooraf de betrouwbaarheid van een product of webshop (reviews en keurmerken), voordat ze tot aankoop overgaat. Dit is verstandig omdat het haar helpt oneerlijke of onbetrouwbare verkopers te herkennen, en zo problemen achteraf (zoals een product dat niet aan de verwachtingen voldoet) te voorkomen.

14. Een leerling koopt een tweedehands laptop via een advertentiesite, buiten een webshop om. Leg uit waarom consumentenrechten zoals het herroepingsrecht hier waarschijnlijk niet gelden.

Het herroepingsrecht en veel andere consumentenrechten gelden voor aankopen bij bedrijven (professionele verkopers), niet bij verkoop tussen particulieren. Bij een advertentiesite koop je vaak van een andere particulier, waardoor deze extra bescherming niet automatisch van toepassing is.

15. Beoordeel: is het voldoende dat de overheid (via de ACM) toezicht houdt op bedrijven, of blijft eigen onderzoek door de consument (zoals reviews lezen) ook nodig? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord laat zien dat beide elkaar aanvullen: de ACM kan niet elk bedrijf en elke transactie continu controleren, dus eigen alertheid van consumenten blijft belangrijk. Tegelijk kan een individuele consument niet alles zelf controleren of afdwingen (bijvoorbeeld bij grote, structurele misleiding), waarvoor toezicht door een instantie als de ACM nodig blijft.

Les 8.4

1. Wat is het verschil tussen brutoloon en nettoloon?

Brutoloon is het loon vóórdat er belasting en premies vanaf zijn getrokken; nettoloon is wat je daadwerkelijk op je rekening ontvangt.

2. Wat is een cao?

Een cao (collectieve arbeidsovereenkomst) bevat afspraken over arbeidsvoorwaarden tussen werkgevers en vakbonden.

3. Wat is productiviteit?

De hoeveelheid die een werknemer of bedrijf produceert in een bepaalde tijd.

4. Waarom is het nettoloon lager dan het brutoloon?

Omdat de werkgever loonheffing (loonbelasting en premies volksverzekeringen) inhoudt en afdraagt aan de Belastingdienst, en vaak ook een pensioenpremie inhoudt voor het pensioenfonds, voordat je het loon ontvangt.

5. Sanne verdient €2.000,- bruto per maand en houdt daarvan €1.600,- netto over. Hoeveel procent van haar brutoloon gaat naar belasting en premies?

(€2.000 - €1.600) ÷ €2.000 × 100% = 20%.

6. Leg uit hoe hogere productiviteit van werknemers kan leiden tot hogere lonen op de lange termijn.

Als werknemers productiever zijn, leveren ze meer waarde per gewerkt uur op voor het bedrijf. Bedrijven kunnen daardoor meer winst maken, en zijn eerder bereid (of via cao-onderhandelingen gedwongen) om dat in hogere lonen te vertalen.

7. Noem twee zaken die van je brutoloon worden ingehouden.

Bijvoorbeeld: loonheffing (loonbelasting en premies volksverzekeringen) en pensioenpremie.

8. Wie onderhandelt er namens werknemers over de inhoud van een cao?

Vakbonden.

9. Leg uit waarom twee werknemers met hetzelfde brutoloon soms toch een ander nettoloon overhouden.

Dit kan komen door verschillen in bijvoorbeeld heffingskortingen, extra toeslagen, of andere persoonlijke omstandigheden (zoals wel of geen pensioenregeling) die invloed hebben op hoeveel belasting en premie er precies wordt ingehouden.

10. Bram verdient €2.400,- bruto per maand. Er wordt 22% belasting en premies ingehouden. Bereken zijn nettoloon.

Inhouding: 2.400 × 0,22 = €528,-. Nettoloon: 2.400 - 528 = €1.872,-.

11. Wat is het minimumloon, en wie profiteert hier vooral van?

Het minimumloon is het wettelijk laagste loon dat een werkgever mag betalen. Het beschermt vooral werknemers met weinig onderhandelingsmacht, zoals starters of werknemers in sectoren met veel aanbod van arbeid, tegen te lage lonen.

13. Gebruik het loonstrookje. Bereken het nettoloon.

2.600 - 480 - 120 = €2.000,-.

14. Gebruik het loonstrookje. Bereken welk percentage van het brutoloon in totaal wordt ingehouden.

(480 + 120) / 2.600 × 100% ~ 23,1%.

15. Beoordeel: is het eerlijk dat mensen met een hoger brutoloon vaak ook een hoger percentage belasting betalen (het progressieve belastingstelsel)? Onderbouw je antwoord met een voor- en tegenargument.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord bevat bijvoorbeeld: vóór — mensen met een hoger inkomen kunnen makkelijker een groter deel missen, en dit zorgt voor herverdeling en minder inkomensongelijkheid; tegen — het kan mensen ontmoedigen om harder te werken of meer te verdienen, omdat een groter deel van extra inkomen naar belasting gaat.

Les 8.5

1. Wat is werving en selectie?

Het proces waarbij een bedrijf nieuwe werknemers zoekt (werving) en kiest (selectie).

2. Wat zijn doorgroeimogelijkheden?

De kansen die een werknemer heeft om binnen een bedrijf een hogere functie te bereiken.

3. Noem twee dingen die bij personeelsbeleid horen.

Bijvoorbeeld: werving en selectie, opleiding/training van personeel, en beoordelingsgesprekken.

4. Wat is het verschil tussen een eenmanszaak en een bv?

Bij een eenmanszaak is de eigenaar persoonlijk aansprakelijk voor schulden van het bedrijf; bij een bv is de aansprakelijkheid beperkt tot het bedrijfsvermogen, en is de eigenaar in principe niet privé aansprakelijk.

5. Waarom investeren bedrijven in doorgroeimogelijkheden voor hun personeel?

Zo houden ze goede werknemers gemotiveerd en binnenboord (minder personeelsverloop), en ontwikkelen werknemers vaardigheden die het bedrijf nodig heeft.

6. Bedenk twee manieren waarop een bedrijf goed personeel kan aantrekken in een tijd van personeelstekort.

Er is geen vast antwoord — bijvoorbeeld: een hoger salaris of betere arbeidsvoorwaarden bieden, flexibele werktijden aanbieden, of duidelijke doorgroeimogelijkheden laten zien.

7. Noem twee manieren waarop een bedrijf een vacature kan bekendmaken (werving).

Bijvoorbeeld: een vacature plaatsen op een vacaturesite, via social media werven, of gebruikmaken van een uitzendbureau.

8. Wat gebeurt er meestal tijdens een selectiegesprek (sollicitatiegesprek)?

De werkgever beoordeelt of een kandidaat geschikt is voor de functie, bijvoorbeeld op basis van ervaring, vaardigheden en of de kandidaat goed bij het bedrijf past.

9. Leg uit waarom een bedrijf soms liever iemand met minder ervaring aanneemt, maar met veel doorgroeipotentieel.

Zo'n kandidaat kan op de lange termijn goedkoper zijn (lager startsalaris) en trouwer aan het bedrijf blijven als er goede doorgroeimogelijkheden worden geboden, terwijl een ervaren kandidaat sneller weer kan vertrekken naar een concurrent.

10. Leg uit waarom de keuze voor een eenmanszaak of een bv ook gevolgen kan hebben voor het personeelsbeleid van een bedrijf.

Een bv heeft vaak meer financiële armslag en zekerheid (beperkte aansprakelijkheid, makkelijker kapitaal aantrekken), waardoor zo'n bedrijf eerder kan investeren in bijvoorbeeld opleidingen of extra personeel. Een eenmanszaak is vaak kleiner en heeft minder budget, wat het personeelsbeleid (bijvoorbeeld het aantal werknemers of trainingsmogelijkheden) kan beperken.

11. Wat is een beoordelingsgesprek, en waarom is dit onderdeel van personeelsbeleid?

Een beoordelingsgesprek is een gesprek tussen werkgever en werknemer waarin het functioneren van de werknemer wordt besproken. Het is onderdeel van personeelsbeleid omdat het helpt om werknemers te motiveren, ontwikkelpunten te bespreken, en te bepalen of iemand bijvoorbeeld in aanmerking komt voor promotie of loonsverhoging.

13. Gebruik de informatiebron. Leg uit waarom het bedrijf deze maatregel waarschijnlijk neemt.

Het bedrijf heeft moeite om personeel te werven (waarschijnlijk door personeelstekort/krapte op de arbeidsmarkt) en probeert met een hoger salaris de vacature aantrekkelijker te maken om alsnog geschikte monteurs te vinden.

14. Gebruik de bron. Leg uit welk inzicht de hr-manager hier deelt, en wat dit betekent voor het personeelsbeleid van het bedrijf.

De hr-manager laat zien dat salaris niet de enige (of zelfs niet de belangrijkste) reden is waarom werknemers vertrekken — doorgroeimogelijkheden spelen minstens zo'n grote rol. Dit betekent dat het bedrijf, naast concurrerende salarissen, ook zou moeten investeren in duidelijke loopbaanpaden en ontwikkelmogelijkheden om personeel te behouden.

15. Beoordeel: is het voor een klein bedrijf (eenmanszaak) even goed mogelijk om aantrekkelijk personeelsbeleid te voeren als voor een grote bv? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord erkent dat een grote bv vaak meer financiële middelen heeft voor salaris, opleidingen en secundaire arbeidsvoorwaarden, terwijl een kleine eenmanszaak dit soms lastiger kan bieden. Tegelijk kan een klein bedrijf juist compenseren met andere voordelen, zoals een persoonlijke werksfeer, meer verantwoordelijkheid of flexibiliteit, die niet per se geld kosten.

Les 8.6

1. Wat is een toeslag?

Een bijdrage van de overheid voor mensen met een lager inkomen, zoals zorgtoeslag of huurtoeslag.

2. Noem twee toeslagen die in Nederland bestaan.

Bijvoorbeeld: zorgtoeslag, huurtoeslag, kindgebonden budget.

3. Waarvoor is studiefinanciering bedoeld?

Om leerlingen en studenten te helpen een opleiding te kunnen betalen.

4. Leg uit wat het betekent dat een toeslag "inkomensafhankelijk" is.

Hoe hoger je inkomen, hoe lager de toeslag die je krijgt (of: bij een heel hoog inkomen krijg je de toeslag helemaal niet).

5. Waarom maakt de overheid toeslagen inkomensafhankelijk, in plaats van dat iedereen hetzelfde bedrag krijgt?

Zo komt het geld vooral terecht bij mensen die het het hardst nodig hebben, in plaats van dat ook mensen met een hoog inkomen een toeslag krijgen die ze niet nodig hebben.

6. Wat is het verband tussen toeslagen en de rijksbegroting (thema 6)?

Toeslagen zijn uitgaven van de overheid, die net als andere uitgaven (zorg, onderwijs) uit de rijksbegroting worden betaald — betaald met belastinggeld.

9. Gebruik de bron. Wat valt je op aan het verband tussen inkomen en de hoogte van de zorgtoeslag? Leg het verband met "inkomensafhankelijk" uit.

Hoe hoger het inkomen, hoe lager de zorgtoeslag — bij €37.000 is er zelfs helemaal geen toeslag meer. Dit is precies wat "inkomensafhankelijk" betekent: de toeslag daalt naarmate iemand meer verdient.

10. Moet je toeslagen zelf aanvragen, of krijg je ze automatisch?

Zorgtoeslag en huurtoeslag moet je zelf aanvragen bij Dienst Toeslagen; die krijg je niet automatisch. (Een uitzondering is het kindgebonden budget: ouders die kinderbijslag krijgen, krijgen dat meestal vanzelf.)

11. Wat is het kindgebonden budget?

Een toeslag voor ouders met kinderen tot 18 jaar, om bij te dragen aan de kosten van het opvoeden van kinderen.

12. Bereken met behulp van de bron bij vraag 9 het jaarlijkse verschil in zorgtoeslag tussen iemand met een inkomen van €20.000 en iemand met een inkomen van €30.000.

Verschil per maand: €120 - €45 = €75. Verschil per jaar: €75 × 12 = €900,-.

15. Beoordeel: is het toeslagensysteem een eerlijke manier om inkomensverschillen te verkleinen, of zijn er betere alternatieven denkbaar (bijvoorbeeld een hoger minimumloon)? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord weegt af: toeslagen zijn gericht (komen alleen bij mensen met een lager inkomen terecht) maar kunnen complex zijn. Een hoger minimumloon is eenvoudiger, maar geldt alleen voor werkenden en kan bedrijven met hogere loonkosten opzadelen. Een goed antwoord onderbouwt de eigen keuze met minstens één concreet argument.

Les 8.7

1. Wat is een ecologische voetafdruk?

Een maatstaf voor hoeveel natuur en grondstoffen jouw manier van leven kost.

2. Noem twee manieren om als consument duurzamer te leven.

Bijvoorbeeld: minder vlees eten, tweedehands kleding kopen, vaker de fiets pakken in plaats van de auto.

3. Wat betekent "bewust consumeren"?

Kiezen voor producten met het milieu en de toekomst in gedachten, niet alleen de prijs.

4. Leg uit waarom vliegreizen vaak een grote invloed hebben op iemands ecologische voetafdruk.

Vliegtuigen stoten relatief veel CO2 uit per gereisde kilometer, waardoor één vliegreis al een groot deel van iemands jaarlijkse voetafdruk kan bepalen.

5. Wat is greenwashing? Geef een voorbeeld.

Greenwashing is dat een bedrijf zich duurzamer voordoet dan het in werkelijkheid is. Voorbeeld: een kledingmerk noemt een collectie "eco" zonder dat duidelijk is wat daar concreet duurzaam aan is.

6. Waarom kan "lokaal geproduceerd" niet altijd garanderen dat een product duurzaam is?

Ook lokale productie kan veel water, energie of schadelijke stoffen gebruiken; de afstand die een product aflegt is maar één van de factoren die de ecologische voetafdruk bepalen.

8. Leg het verband uit tussen jouw ecologische voetafdruk en schaarste (thema 1).

Natuurlijke hulpbronnen (grondstoffen, schoon water, ruimte) zijn schaars — hoe groter de ecologische voetafdruk van mensen samen, hoe sneller die schaarse hulpbronnen opraken of het milieu belast wordt.

9. Noem twee factoren die de ecologische voetafdruk van een product bepalen.

Bijvoorbeeld: hoe het product geproduceerd is (grondstoffen en energie), hoe ver het vervoerd is, en wat er met het product gebeurt als het is afgedankt.

10. Wat is de kringloopeconomie (circulaire economie), en hoe helpt dit de ecologische voetafdruk te verkleinen?

Een economie waarin producten en materialen zoveel mogelijk hergebruikt worden in plaats van weggegooid. Dit vermindert de vraag naar nieuwe grondstoffen en beperkt afval, wat de ecologische voetafdruk verkleint.

11. Leg uit waarom niet elke consument zich evenveel een duurzame keuze kan veroorloven.

Duurzame producten zijn vaak duurder dan het goedkoopste alternatief (bijvoorbeeld biologisch voedsel of duurzame kleding). Consumenten met een lager inkomen hebben minder financiële ruimte om structureel voor het duurdere, duurzamere product te kiezen, ook al zouden ze dat misschien willen.

12. Leg uit hoe overheidsbeleid (zoals subsidies of heffingen) kan helpen om bewust consumeren voor iedereen bereikbaarder te maken.

Subsidies op duurzame producten (zoals zonnepanelen of elektrisch vervoer) maken deze goedkoper en dus toegankelijker voor een grotere groep consumenten. Heffingen op minder duurzame alternatieven (bijvoorbeeld op vliegtickets of fossiele brandstof) maken die juist relatief duurder, waardoor de duurzame keuze aantrekkelijker wordt ten opzichte van het alternatief.

13. Gebruik de informatiebron. Leg uit waarom dit een voorbeeld van greenwashing is.

Het kledingmerk doet zich duurzamer voor dan het in werkelijkheid is: de collectie wordt gepresenteerd als "groen", terwijl in de praktijk maar een klein deel (5%) van de stoffen echt duurzaam geproduceerd is.

14. Gebruik de bron. Welk probleem beschrijft deze consument, en welk begrip uit deze les past hierbij?

De consument beschrijft het probleem dat het lastig is om echte duurzaamheid te onderscheiden van greenwashing — bedrijven die zich duurzamer voordoen dan ze zijn, zonder dat dit voor de consument makkelijk

te controleren is.

15. Beoordeel: ligt de verantwoordelijkheid voor een kleinere ecologische voetafdruk vooral bij individuele consumenten, of vooral bij bedrijven en de overheid? Onderbouw je antwoord.

Antwoord is persoonlijk, maar een goed antwoord weegt beide kanten: consumenten kunnen door bewuste keuzes zelf hun voetafdruk verkleinen, maar hebben vaak beperkte informatie en financiële ruimte. Bedrijven en de overheid hebben meer macht om structurele veranderingen door te voeren (bijvoorbeeld duurzamere productieprocessen of beleid zoals heffingen en subsidies), wat een grotere en snellere impact kan hebben dan individuele keuzes alleen.